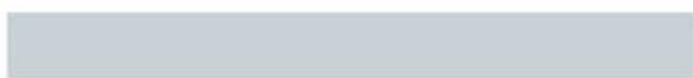

SCIENCEZONE

ONLINE SCIENTIFIC
CONFERENCES

Conference

On Legal Science

No.2 (2)

2024

Oybekova Shohida Shomurod qizi

ELEKTRON TIJORAT: HUQUQIY TABIATI, TUSHUNCHASI VA
RIVOJLANISHI..... 3-6

Allanazarova Xavajon Axmedovna

DAVLAT ISHTIROKIDAGI KORXONALARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI
HAMDA ULARDAGI BOSHQARUV MASALALARI..... 7-9

Ergashev San'atjon Xolmurod o'g'li

KIBER SPORT SOHASINI TARTIBGA SOLISHNING HUQUQIY JIHATLARI.. 10-15

Isoqov Ahmadali Komiljon o'g'li

MAMLAKATIMIZDA SUD HAL QILUV QARORLARINING OCHIQLIGINI
TAMINLASH MASALALARI VA MAZKUR MUNOSABATLAR XORIJIY
DAVLATLAR TALQINIDA..... 16-21

ELEKTRON TIJORAT: HUQUQIY TABIATI, TUSHUNCHASI VA RIVOJLANISHI

Oybekova Shohida Shomurod qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti magistri

shohidaoybekova01@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu mavzu elektron tijoratning mohiyati, huquqiy jihatlari va tarixiy rivojlanish bosqichlarini yoritib beradi. Annotatsiyada elektron tijoratning tushunchasi va uning huquqiy tabiati, ya'ni raqamli va haqiqiy olamlar o'rtasidagi aralash xususiyati muhokama qilinadi. Shuningdek, elektron tijoratning paydo bo'lishi va rivojlanishining asosiy bosqichlari, jumladan, kompyuter tarmoqlari va internetning shakllanishi, onlayn do'konlar va mobil qurilmalarning paydo bo'lishi kabi tadrijiy jarayonlar tasvirlangan. Annotatsiya e-tijoratni huquqiy tartibga solish zaruratini ham ta'kidlaydi, chunki bu soha axborot, aloqa, shaxsiy ma'lumotlar himoyasi va mulkiy huquqlar kabi turli qonunchilik sohalariga oid masalalarni qamrab oladi. Xulosa qilib aytganda, ushbu annotatsiya elektron tijoratning mohiyati, huquqiy asoslari va rivojlanish tarixini qisqa va aniq tarzda bayon etadi.

Kalit so'zlar: Elektron tijorat (e-tijorat), Raqamli olam, kompyuter tarmoqlari, onlayn do'konlar, mobil qurilmalar, shaxsiy ma'lumotlar himoyasi.

Kirish. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining sur'atli rivojlanishi kundalik hayotimizning barcha sohalariga, jumladan, tijorat faoliyatiga ham kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Internet va raqamli vositalar tovar va xizmatlarni sotish, xarid qilish hamda almashish jarayonlarini tubdan o'zgartirdi. Bozorlar chegaralarini kengaytirdi, iste'molchilar uchun keng tanlash imkoniyatlarini yaratdi va raqobatni kuchaytirib, narxlarni pasaytirdi. Mana shu o'zgarishlar elektron tijorat (e-tijorat) hodisasining paydo bo'lishiga sabab bo'ldi. Bugungi kunda elektron tijorat iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylanib, jahon miqyosida milyardlab dollarlik savdo aylanmasini tashkil etmoqda. Biroq, e-tijorat raqamli dunyoga taalluqli bo'lsa-da, haqiqiy jarayonlar, tovarlar va pullik oqimlari bilan

ham chambarchas bog'liqdir. Shu sababli, uning huquqiy tabiatini atroflicha o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Elektron tijorat qonunchilikda alohida soha sifatida tan olinmagan bo'lsa-da, uning huquqiy asoslari xalqaro va milliy qonunlar hamda me'yoriy hujjatlarda belgilab qo'yilgan. Shu bilan birga, e-tijoratni huquqiy jihatdan tartibga solishda aloqa, axborot texnologiyalari, shaxsiy ma'lumotlarni muhofaza qilish, mulkiy huquqlar va boshqa sohalar bilan bog'liq qoidalar ham nazarda tutilishi lozim. Shuningdek, yaqin o'tmishga nazar tashlasak, elektron tijoratning paydo bo'lishi va rivojlanishida kompyuter tarmoqlari, internet, veb-brauzerlar, onlayn do'konlar, mobil qurilmalar va ijtimoiy tarmoqlarning o'rni beqiyosdir. Bugungi kunda ham e-tijorat tobora yangi texnologiyalarning qo'llanilishi bilan yanada takomillashib bormoqda.

Asosiy qism. Elektron tijorat (e-tijorat) bu internet va raqamli texnologiyalar vositasida tovarlar va xizmatlarni sotish, xarid qilish va almashish jarayonidir. Uning huquqiy asoslarini xalqaro va milliy qonunchilik belgilaydi. Elektron tijoratning rivojlanishi quyidagi asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1960-1970 yillarda kompyuter tarmoqlari va telekommunikatsiya texnologiyalarining paydo bo'lishi **(1)**.

1980-1990 yillarda internetning shakillanishi va veb-brauzerlar, elektron pochta va onlayn do'konlarning paydo bo'lishi **(2)**.

2000-yillardan boshlab mobil qurilmalar va ijtimoiy tarmoqlarning keng qo'llanilishi, raqamli texnologiyalarning savdo jarayonlariga yana ham chuqurroq kirib borishi **(3)**.

E-tijoratning huquqiy tabiati uning aralash xususiyatga ega ekanligini ko'rsatadi: u raqamli dunyoga taalluqli bo'lib, shu bilan birga haqiqiy jarayonlar, tovarlar va pullik oqimlari bilan bog'liq. Shu sababli, e-tijoratni huquqiy tartibga solishda aloqa, axborot, shaxsiy ma'lumotlar himoyasi, mulkiy huquqlar va boshqa sohalarni nazarda tutish muhimdir. Bunday yondashuvgina e-tijoratning xavfsiz, samarali rivojlanishini ta'minlay oladi **(4)**.

O'zbekistonda elektron tijoratni huquqiy tartibga soluvchi asosiy qonun hujjati 2022-yil 22-apreldagi "Elektron tijorat to'g'risida"gi Qonundir **(5)**. Ushbu qonunda elektron tijoratning tushunchasi, tamoyillari, subyektlari va ularning huquq va majburiyatlari, hamda elektron tijorat sohasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi qoidalar belgilab berilgan. O'zbekiston qonunchiligiga ko'ra, elektron tijorat - axborot texnologiyalari va telekommunikatsiya vositalari yordamida xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasida tovar (ish, xizmat)larni taklif

qilish, sotish va xarid qilishni amalga oshirish borasidagi faoliyatdir **(6)**. Elektron tijoratning huquqiy tabiati esa uning aralash xususiyatga ega ekanligidan kelib chiqadi. Ya'ni u raqamli dunyoga taalluqli bo'lsa-da, shu bilan birga haqiqiy jarayonlar, tovarlar va pullik oqimlari bilan ham bog'liq. Shu bois, elektron tijoratni tartibga solishda Fuqarolik kodeksi, Soliq kodeksi, "Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida"gi qonun, "Elektron raqamli imzo to'g'risida"gi qonun, "Axborotlashtirish to'g'risida"gi qonun va boshqa tegishli qonun hujjatlari ham hisobga olinadi. Masalan, Fuqarolik kodeksining 355-moddasida elektron shakldagi bitimlar va 377-moddasida elektron tijorat kontraktlari masalalari qamrab olingan. Bundan tashqari, e-tijoratni tartibga soluvchi Vazirlar Mahkamasining qarorlari, idoralararo nizomlar va boshqa me'yoriy hujjatlar ham mavjud. Jahon moliyaviy inqiroz va pandemiya yillarida O'zbekistonda ham elektron tijorat sur'atlari kuchaydi va uning iqtisodiyotdagi ulushi doimiy ravishda ortib bormoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra 2022-yilda mamlakat miqyosidagi e-tijorat hajmi 2021-yilga nisbatan 54 foizdan oshib, 6.8 trln so'mga yetgan. Shunday qilib, O'zbekiston qonunchiligi asosida elektron tijoratning huquqiy tabiati va rivojlanish manbalari batafsil tahlil qilindi.

Xulosa. Elektron tijorat: huquqiy tabiati, tushunchasi va rivojlanishi mavzusi bo'yicha quyidagi xulosa chiqarish mumkin: Elektron tijorat zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining iqtisodiyotga joriy etilishi natijasida paydo bo'lgan, tovar va xizmatlarni sotish, xarid qilish hamda ayirboshlashning raqamli shaklidir. Uning huquqiy tabiati aralash xususiyatga ega bo'lib, bir tomondan, raqamli olamga taalluqli, boshqa tomondan esa haqiqiy iqtisodiy jarayonlar bilan chambarchas bog'liq. Shu sababli, elektron tijoratni tartibga solishda aloqa, axborot texnologiyalari, shaxsiy ma'lumotlar himoyasi, mulkiy huquqlar va boshqa sohalarga oid qonun hujjatlari ham nazarda tutiladi. O'zbekistonda e-tijoratni huquqiy jihatdan "Elektron tijorat to'g'risida"gi maxsus qonun, Fuqarolik va Soliq kodekslari, shuningdek, bir qator me'yoriy hujjatlar tartibga solmoqda. Biroq bu sohani qonunchilik bilan to'liq qamrash hali bajarilishi lozim vazifa hisoblanadi. Jahon miqyosida elektron tijorat kompyuter tarmoqlari va internetning paydo bo'lishi, veb-brauzerlar va onlayn do'k onlarning tashkil etilishi, mobil qurilmalar va ijtimoiy tarmoqlarning keng qo'llanilishi kabi bosqichlarni bosib o'tdi. O'zbekistonda ham e-tijorat aylanmasi, ayniqsa, pandemiya va iqtisodiy inqirozlar sharoitida sezilarli darajada oshdi. Shunga qaramay, e-tijoratni yanada rivojlantirish uchun uni huquqiy jihatdan

mukammal tartibga solish, axborot xavfsizligi masalalariga e'tibor qaratish, sohaga investitsiyalar jalb qilish va kadrlar tayyorlash sohasida keng ko'lamli ishlar olib borish talab etiladi. Faqat shunday sharoitlarda mamlakatimizda elektron tijorat jahon andozalariga mos ravishda rivojlanishi ta'minlanadi.

REFERENCES:

1. O'zbekistonda elektron tijoratni huquqiy tartibga soluvchi asosiy qonun hujjati
2022-yil 22-apreldagi "Elektron tijorat to'g'risida"gi Qonun (<https://lex.uz/docs/5934038>)
2. Fuqarolik kodeksi (<https://lex.uz/docs/180552>), Soliq kodeksi (<https://lex.uz/docs/20596>) "Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida"gi qonun (<https://lex.uz/docs/20596>)
3. "Elektron raqamli imzo to'g'risida"gi qonun (<https://lex.uz/docs/4543926>)
4. "Axborotlashtirish to'g'risida"gi qonun (<https://lex.uz/docs/20318>)
5. <https://www.britannica.com/topic/electronic-commerce>
6. <https://www.investopedia.com/terms/e/ecommerce.asp>
7. <https://www.shopify.com/encyclopedia/what-is-ecommerce>
8. https://www.wto.org/english/tratop_e/ecom_e/ecom_e.htm
9. <https://lex.uz/docs/5934038#6075794>)